

KATILIM BANKALARININ KAR PAYI ÖDEMELERİ İLE MEVDUAT BANKALARININ FAİZ ÖDEMELERİNİN BİRBİRLERİNE YAKIN OLMASININ NEDENLERİNİN ARAŞTIRILMASI

Tunahan AVCI¹

Metin AKTAŞ²

Özet

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının dağıttıkları kar payları ile mevduat bankalarının verdikleri faiz oranlarının birbirlerine eşit denebilecek seviyede olmasının nedenlerinin araştırılmasıdır. Bunun için, önce Türkiye’deki katılım bankalarının ödedikleri kar payları ile mevduat bankalarının ödedikleri faiz oranları karşılaştırılmakta ve katılım bankalarının kullandıkları fonlar, yöntem ve miktar bazında incelenmektedir. Araştırmada, 2010-2014 dönemini kapsayan veriler ve trend analiz yöntemi kullanılmaktadır. Yapılan analiz sonucunda, katılım bankaları tarafından ödenen kar paylarının, mevduat bankaları tarafından ödenen faiz oranlarına eşit denebilecek seviyede olduğu, bunun sebebinin ise, katılım bankalarının fon kullanırken kar ve zarara katılma yöntemini yok denebilecek kadar az kullanmalarından, buna karşın kar payının banka ve müşteri tarafından belirlendiği peşin al-vadeli sat (murabaha) fon kullanırma yöntemini büyük oranda kullanmalarından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankacılığı, Faizsiz Bankacılık, Kar Payı Katılım Hesabı

Jel Kodları: G190, E440, P430, P450

RESEARCH OF THE REASONS WHY DIVIDENT PAYMENTS OF THE PARTICİPATION BANKS AND INTEREST PAYMENTS OF THE TRADİTIONAL BANKS ARE CLOSE TO EACH OTHER

Abstract

The purpose of this study is to search the reasons why dividend rate of the participation banks and interest rate of the traditional banks, in Turkey, are very close to each other. To do this, first, dividend payment of the participation banks and interest payment of the traditional banks, in Turkey, are compared and then fund usage of the participation banks are investigated as methods and amount. In this research, data involving 2010-2014 term and trend analysis method are used. At the end of the study, it is seen that dividend rate of the participation banks and interest rate of the traditional banks are almost same. According to the results of the study, the reason why dividend rate and interest rate are close to each other is that participation banks’ usage of “profit/loss partnership” fund method (mudaraba and muşarake) is very little, on the other hand, usage of the “murabaha” method is very much.

Key Words: Participation Banking, Interest-Free Banking, Divident Participation Account.

Jel Codes: G190, E440, P430, P450

¹ Öğretim Görevlisi, Erciyes Üniversitesi, Havacılık Ve Uzak Bilimler Fakültesi, Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Bölümü. tnavci@erciyes.edu.tr

² Öğretim Üyesi, Niğde Üniversitesi, İşletme Bölümü, Muhasebe-Finansman Anabilim Dalı. maktas@nigde.edu.tr

GİRİŞ

Faize karşı hassasiyeti olan kesimlerin sermayelerini ekonomiye kazandırmak amacı ile 20. Yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış olan katılım bankacılığı (Faizsiz Bankacılık) sistemi dünyada farklı şekillerde kullanılmaktadır. Bazı ülkelerde faiz konusunda daha hassas davranılmakta iken bazı ülkelerde kısmen faizli işlemlere de izin verildiği görülmektedir. Dolayısı ile, dünyada halen katılım bankacılığı ile ilgili olarak ortak bir sistemin oluşmadığı ve bu konularda çeşitli tartışmaların devam ettiği görülmektedir.

Bu tartışmalardan bir tanesi de, mevduat bankalarının müşterilerine ödedikleri faiz ile katılım bankalarının müşterilerine ödedikleri kar paylarının birbirlerine eşit denebilecek derecede yakın olması üzerinde yapılmaktadır. Bu yüzden, katılım bankalarının ödedikleri kar payları ile mevduat bankalarının ödedikleri faiz oranlarının neden birbirlerine eşit denebilecek seviyede yakın olduğunun ve bu durumun neden süreklilik arz ettiğinin bilimsel olarak açıklanmasının yapılması önemli bir konu olarak ortaya çıkmaktadır.

Katılım bankacılığı sistemi, kar ve zarara katılma esasına dayandığından, bu sistemin faizsiz bir sistem olarak ortaya çıktığı ve katılma hesaplarına ödenecek kar paylarının önceden bilinmediği ileri sürülmektedir. Ancak uygulamada, katılma hesabı kar payları ile faiz oranları sürekli birbirlerine eşit denebilecek seviyede yakın çıkmaktadır. Bu konunun aydınlatılabilmesi için, katılım bankalarının işlemlerinin ne ölçüde kar ve zarara dayalı olarak yapıldığının incelenmesi gerekir. Bu inceleme ise, katılım bankalarının fon kaynak ve kullanım yöntemlerinin araştırılması suretiyle yapılabilir.

Dolayısı ile bu çalışmada, katılım bankalarının kar payları ile mevduat bankalarının faiz oranlarının neden birbirlerine hep yakın olduğu konusunun araştırılması için, bu bankaların topladıkları fonlar ile kullandıkları fonlar incelenmektedir. Fon kullandırma yöntemlerinden bazılarının açık bir şekilde faizsiz bir işlem olduğu ifade edilirken, bazılarının durumunun ise tartışmalı olduğu belirtilmektedir. Benzer şekilde, bu fon kullandırma yöntemlerinden bazılarının sağlayacağı getiri taraflar tarafından belirlenirken (Murabaha: peşin al-vadeli sat yöntemi gibi), bazılarının getirisi ise belirsiz olup kar yanında zarar etme durumu da mümkündür (Mudaraba: Emek-sermaye ortaklığı gibi). Bu yüzden katılım bankalarının, fonlarını kullandırırken hangi yöntemleri ne ölçüde kullandıkları incelenerek bu konu araştırılmaktadır.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, önce katılım bankacılığı hakkında genel bilgi verilerek fon kaynak ve kullanımları açıklanmakta, sonra Türkiye’de katılım bankalarının verdiği kar payları ile mevduat bankalarının verdiği faiz oranlarının neden birbirlerine eşit ya da yakın olduğu ile ilgili literatür taraması yapılmakta, daha sonra Türkiye’deki katılım bankacılığının sektör olarak fon kullandırmasının yöntem ve miktar bazında analizi yapılarak, katılım bankacılığı kar payları ile mevduat bankacılığı faiz oranlarının neden birbirlerine eşit ya da yakın olduğu açıklanmaya çalışılmaktadır.

I. KATILIM BANKACILIĞI FON TOPLAMA VE KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ

1.1. Genel Olarak Katılım Bankacılığı

Katılım bankacılığı modeli temelde, fon fazlası olan ekonomik birimlerden fon talebi olan ekonomik birimlere finansal kaynakların faiz olmaksızın aktarılması esasına dayanmaktadır. Aracılık hizmetinde bulunan tüzel kişilik (katılım bankası); tasarruf sahiplerinden toplanan kaynakları kar/zarar esasına göre işletmekte ve emeğini ve/veya sermayesini katmaktadır (Özgür, 2007: 38).

Katılım bankacılığı, İslam ülkelerinde kabul gören bir sistem olmakla birlikte, faizin yer aldığı ekonomilerde de uygulanmaktadır. Sistemin amacı, faiz almak istemeyen tasarruf sahiplerinin fonlarını ekonomiye çekmektir. Bu bankalar amaçlarına ulaşmak için, finansal alanlarda faaliyette bulunmakta, bono, çek, poliçe, akreditif, kambiyo senedi, konşimento ve menkul kıymetlerle ilgili olarak, alım- satım, ciro işlemleri gerçekleştirmekte, her türlü yatırım projesi için ekonomik fizibilite etütleri hazırlanmakta ve müşavirlik hizmetleri sunmaktadır (Ceylan-Korkmaz, 2013: 206).

Bankacılıkta kullanılan faiz yerine katılım bankacılığında kar payı kullanılmaktadır. Faiz ve kar payı karşılıklı değerlendirildiğinde, faizde, kârın aksine ne bir alım satım ne de paranın bir halden başka bir hale (paradan mala, maldan tekrar paraya veya başka bir mala) çevrilmesi vardır. Borç alan kişinin zimmetinde borç olarak yer alan para, vade sonunda üzerinde anlaşılan şartlara göre, ister borcun cinsinden ister başka cinsten bir fazlalıkla geri dönmektedir. Faizde sermaye sahibi vade sonunda anaparasıyla birlikte ne kadar faiz getireceğini bilir ve bu miktar artık onun kazanılmış hakkı haline gelmektedir. Buna karşın, kar payında sermaye sahibi parasını ortaya koyar, vade veya girişim sonunda sermaye sahibi nasıl bir netice ile karşılaşacağını bilemez (Güngören, 2011: 34).

Diğer bir ifade ile, kar payı ile faiz görünüşte birbirine benzemesine ve insanlar tarafından genellikle aynı hükme tabi tutulmasına rağmen iktisadi faaliyetlerin iki farklı ürünüdür. Kar emeğin eşliğindeki sermayenin, paradan mala, maldan tekrar paraya veya başka bir yapıya çevrilmesi, kısacası bir mübadele süreci içinde işletilmesi sonucu, mevcut iktisadi varlıklarda, toplum adına meydana getirilen pozitif değer artışından, emek ile sermayenin aldığı paydır. Faiz ise hiçbir zaman anaparanın altına düşmez ve bütün riskleri direkt olarak borçluya, dolaylı olarak da topluma yansıtır. Çünkü faiz, paranın resmi değerine göre değil, satılan zamanın boyutuna göre sözleşme ile takdir ve tespit edilir. Yani borç verenin (banka ya da özel kişi) vadeyi ve oranı belirlediği, alanın da kabul ettiği bir uzlaşma söz konusudur (Ustaoğlu, 2014: 80). Bankalar ile katılım bankaları arasındaki en önemli fark ta bu kar payı ve faiz açısından ortaya çıkmaktadır.

Ülkemizde katılım bankacılığı sektörünün kuruluşu 30 yıl öncesine dayanmaktadır. İlk defa Özel Finans Kurumu (ÖFK) olarak 1984 yılında Albaraka Türk ve hemen ardından Faisal Finans'ın kuruluşu gerçekleşmiştir. 2001 yılında ÖFK'ları temsil etmesi amacıyla şimdiki adıyla Türkiye Katılım Bankaları Birliği kurulmuştur. ÖFK'lar açısından dönüm noktası ise 2005 yılında 'Banka' statüsüne geçmeleri ve 'Katılım Bankası' olarak adlandırılmaları olmuştur. Katılım bankaları, 2005 yılı öncesinde, ekonomik krizlerin etkileri ve gerekli mevzuat düzenlemelerinin olmaması nedeniyle aktif büyüklüğü ve ürün çeşitliliği açısından gelişim gösterememişlerdir. 2005 yılı sonrasında ise sektörün önünü açan mevzuat düzenlemeleri yapılmıştır (TKBB, 2015: 17).

1.11. Fon Toplama Yöntemleri

Katılım bankalarının fon kaynakları aşağıdaki gibi üç gruptan oluşur;

a. Özel cari hesaplar

İstenildiğinde her an kısmen ya da tamamen geri çekilebilen vadesiz hesaplardır. Bu hesaplara katılım bankaları hiç bir şekilde faiz, kâr payı vb. herhangi bir ödeme yapmaz (Kalaycı, 2013: 12).

Cari hesap, bankacılıktaki vadesiz hesap ile aynıdır. Bankacılık Kanunu'nda şöyle tanımlanır: Katılım bankalarında açılabilen ve istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilme özelliği taşıyan ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmeyen fonların oluşturduğu hesaplara özel cari hesap denir.

Bu hesaplardaki paraların banka tarafından kullanımı sırasında yanlış ticari tercihler sebebiyle yok olması durumunda, katılım bankası hesap sahiplerine borcunu ödemekle münferit

olarak yükümlüdür. Cari hesaplardaki fonun işletilmesinden doğan kâr da zarar da yalnızca bankaya aittir (Aktepe, 2010: 72).

b. Katılma hesapları

Bankacılık kanununda katılma hesabı şöyle tarif edilir: Katılım bankalarına sağlanan fonların bu kurumlarca kullanılmasından doğacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesaplara katılma hesabı denir (Aktepe, 2010: 72).

Bankaya yatırılan tasarruflar karşılığında kâr-zarar elde edilen vadeli hesaplardır. Katılım bankaları, katılım hesapları yoluyla yatırımcılarını kâr-zarara ortak eder. Sağlanan gelir faiz değil, kâr payıdır. Kârın %80'i hesap sahiplerine katılma oranlarına göre dağıtılır, %20'si kurum payı olarak ayrılır (Kalaycı, 2013: 12).

c. Diğer fon kaynakları

Katılım Bankaları'nın, katılma hesapları ve cari hesaplar dışında diğer fon kaynakları, öz kaynaklar ve yurtdışı murabahalardan oluşan sendikasyon kredileridir (Kaya, 2013: 46).

I.III. Fon Kullanırma Yöntemleri

Katılım bankalarının fon kullandırma yöntemleri aşağıdaki gibi nakdi ve gayri nakdi olmak üzere iki gruptan oluşmaktadır.

a. Nakit fon kullandırma yöntemleri

Nakit fon kullandırma yöntemleri, aşağıda belirtildiği gibidir;

1. Mudâraba (Emek- Sermaye Ortaklığı)

Mudaraba, İki taraftan birinin emek, bilgi ve deneyimini, diğerinin ise sermayesini koyarak yürüttükleri bir faaliyettir (Kalaycı, 2013: 13).

Bu yöntemde, projesi banka tarafından onaylanan ve finanse edilen yöneticiye (tüzel kişi de olabilir) "Mudarib", projeyi finanse eden ve sadece sermayesi ile destek veren kişi veya kuruma da "Rabbulmal" denilmektedir. Rabbul-mal, (Katılım Bankası) mudarib ile mukavele imzaladıktan sonra mudaribin isteği üzerine mukavele konusu sermayeyi onun emrine hazır tutmak zorundadır. Mukavelede belirlenen şartların dışında, banka, proje sahibinin faaliyetlerine karışma yetkisine sahip değildir. Ancak plansız ve düzensiz çalışma nedeniyle kesin zarar tehlikesinin ortaya çıkması durumunda, zararı önleyici bir takım girişimlerde bulunabilmektedir. Normal olarak hesapları her an denetleyebilmekte, resmi ve gayri resmi bütün kayıtları isteyebilmektedir (Güngören, 2011: 24). Kısacası bu yöntemde, müteşebbis emeğini ve projesini ortaya koymakta, katılım bankası ise finansman desteğini sağlamaktadır. Dolayısı ile, Bu yöntem kar ve zarara katılma esasına dayanmaktadır.

2. Müşarake (Sermaye –Sermaye Ortaklığı)

Bu yöntemde, katılım bankası ile müteşebbis bir projeyi gerçekleştirmek için emek ve sermayelerini ortaya koyarak bir ortaklık kurarlar. İşletme ya da kişi yönetime olan katkısının karşılığı olarak pay aldıktan sonra ortaya çıkan kâr taraflarca önceden belirlenen oranlar dahilinde sermaye katılımına göre belirlenir. Zarar da yine sermaye oranında paylaşılır (Türkmenoğlu, 2007: 53).

Faizsiz çalışan bir bankada Müşareke işlemi şöyle gerçekleşir; Bir, iki veya daha fazla müteşebbis, bir projenin finansmanı için bankaya gelirler, banka diğer ortaklarla beraber finansmanın tamamını temin eder. Banka da dahil bütün ortaklar projeye katılma hakkına sahiptirler. Proje kârları sermaye payları dikkate alınarak veya belirlenen oran üzerinden dağıtılır. Ancak zarar tarafların proje finansmanına katılma oranında paylaşılır (Kınalı, 2012: 87). Müşareke yönteminde olduğu gibi bu yöntem de kar ve zarara katılma esasına dayanmaktadır.

3. Murabaha (Peşin Alım Vadeli Satım)

Bir mala ihtiyacı olup da gerekli finansmanı temin edemeyen müşteri katılım bankasından söz konusu malın satın alınmasını istemektedir. Katılım bankası da bu malı peşin olarak satın aldıktan sonra, belli bir kar payını da üzerine ekleyerek müşterinin ödeme gücüne göre vadeli bir şekilde satmaktadır (Özgür, 2007: 63).

Murabaha işleminde malın fiziki olarak mevcut olması ve bankanın malı satın aldıktan sonra satması gerekmektedir. Malı satın almak isteyen müşterinin sonradan vaadinden cayması banka için ciddi bir risk oluşturacağından, bunu önlemek için müşterinin bankaya başvurusunun veya talimatının yazılı olması istenmektedir. Katılım Bankaları murabaha satışlarındaki kâr marjını belirlerken faiz oranlarını göz önünde bulundurmaktadırlar. Ancak ticari bankalarla aynı ortamda faaliyet gösteren Katılım Bankaları'nın, bu karşılaştırmayı yapmaktan kaçınmalarını sağlayacak herhangi bir çözüm mevcut değildir. Herhangi bir Katılım Bankası'nın bilançosu ciddi bir analize tabi tutulursa bankanın yatırımlarının %90'ının murabaha şeklinde olduğu görülebilir (Güngören, 2011: 30). Bu yöntemde kar ve zarara katılma söz konusu değildir.

4. İcara (Leasing)

Uzun vadeli bir finansman yöntemi olarak kabul edilen icara'da katılım bankası tarafından, müşterinin talep ettiği ekipman, bina vb. mülklerin anlaşmaya varılan kira bedelleri karşılığında finanse edilmesi söz konusudur (Özgür, 2007: 64).

İcara; makine, teçhizat vb. nin kiraya verilmesidir. İcara yönteminde üretim için talep edilen mal veya makine, katılım bankası tarafından satın alınmakta ve fon talep edene kiraya verilmektedir (Ceylan -Korkmaz, 2013:207).

5. Selem Ve İstisna

Para peşin mal verisiye tarzında yapılan sözleşmelerdir. Banka peşin ödeme yaparak gelecekte üretilecek olan malı satın alır. Genellikle bir yıl vadeli olan bu işlemde banka malın mülkiyetini eline geçirmeden satamaz ve malın fiyatı piyasa fiyatını aşamaz (Yeşilyaprak, 2011: 29).

İstisna, gelecekte üretilecek veya inşa edilecek özellikleri belirlenmiş bir malın fiyatının da başlangıçta belirlenerek satın alınması işlemidir. Selem'den farklı yönü, malın ve bedelin gelecekte teslim edilmesini içermesidir. Selem'de bedel işin başında ödenmekte, mal ise ileri bir tarihte teslim alınmaktadır (Özgür, 2007: 66).

6. Karz-ı Hasen (Karşılıksız Borç)

Bankanın, müşterilerine, öğrencilere ya da belli projeleri olan kişilere verdiği ve ana paranın geri ödenmesinin dışında hiçbir şeyin talep edilmediği yardım amaçlı kredilerdir. Karz-ı hasen verilebilmesi için önce kişinin hakikaten muhtaç olup olmadığına bakılır. Kredinin geri dönmelerini garanti etmek için, kişiden maddi veya kefil karşılığı teminat alınır, borcun bir ya da birkaç taksitle geri ödenmesi talep edilir (Kaya, 2013: 58).

Katılım Banka'larının ihtiyaç sahiplerine verecekleri karz-ı hasen, temelde sosyal amaçlı ve üretim amaçlı olmak üzere iki şekilde olmaktadır. (Yeşilyaprak, 2011: 34).

7. *Sukuk*

İslami tahviller (sukuk) İslami finansman yöntemlerine dayanılarak ihraç edilen menkul kıymetlerdir. En basit şekliyle sukuk bir varlığa sahip olmayı veya ondan yararlanma hakkını göstermektedir. Sukukta yer alan hak iddia sadece nakit akışı hakkı değil aynı zamanda mülkiyet hakkıdır. Bu, sukuku geleneksel bonolardan farklılaştırmaktadır. Geleneksel bonolar faiz taşıyan menkul kıymetlerden oluşurken, sukuklar temel olarak varlık sepetinde sahiplik hakkından oluşan yatırım sertifikalarıdır (Güngören, 2011: 95). İslami finansman yöntemlerinden biri olarak kullanılan, islami tahvil, varlığa dayalı tahvil, faizsiz bono veya kira sertifikası olarak bilinen belgeler de sukuk olarak adlandırılmaktadır. Arapça'da bono ve tahviller için "senet" kelimesi kullanılır iken, tahvilin faizsizi olan belgeler için ise sukuk kelimesi tercih edilmektedir (Aslan, 2012: 53).

b. *Gayri nakit fon kullandırma yöntemleri*

Katılım bankaları tarafından kullanılan gayri nakdi fon kullandırma yöntemleri aşağıda belirtildiği gibidir;

1. *Akreditif*

Katılım bankaları, özellikle dış ticaret işlemleri ile uğraşan müşterilerinin gerçekleştirmiş olduğu uluslararası düzeydeki mal hareketlerine yönelik ödemelerin gerçekleştirilmesi için müşterileri lehine gayri nakdi kredi mahiyetinde akreditif kullandırımında bulunurlar (Yahşi, 2014: 52).

2. *Teminat mektubu*

Katılım bankaları tarafından yoğun olarak kullanılan teminat mektupları; "borçlunun muhataba karşı yüklendiği bir edimin yerine getirilmesini garanti etmek üzere, banka tarafından lehtara verilen taahhüdün yerine getirilememesi durumunda kayıtsız şartsız ödeme yapılacağını gösteren mektup" olarak tanımlanabilir (Yahşi, 2014: 52).

3. *Referans mektubu*

Genelde inşaat ve taahhüt işleri ile uğraşan kredili müşterilere yönelik düzenlenen bir üründür. Referans mektupları bankaca düzenlenerek firma talebi üzerine ilgili kişilere teslim edilmektedir. Referans mektupları TL veya Yabancı Para olarak düzenlenebilmektedir (Kaya, 2013: 61).

4. *Aval Ve Kabul kredileri*

Aval, bir poliçede ya da emre yazılı senette bulunanlar ödemese dahi senet bedelini o senedin hamiline ödeyeceğine dair üçüncü kişinin verdiği teminattır. Aval veren, kefil olduğu şahsın derecesinde sorumludur (Kaya, 2013: 62).

II. LİTERATÜR TARAMASI

Bu bölümde, katılım bankalarının verdiği kar payları ile bankaların verdiği faiz oranlarının neden birbirlerine eşit ya da yakın oldukları ile ilgili literatürde yer alan görüşlere yer verilmektedir.

Bulut ve Er (2012), yaptıkları çalışmada bu konu ile ilgili olarak şu görüşe yer vermektedir. Katılım bankaları topladıkları fonları mudaraba, muşaraka, murabaha ve icare gibi islam hukukunda yerini bulan ve asırlardır kullanıla gelen çeşitli işlemlerle değerlendirmektedir. Bu işlemler içerisinde katılım bankalarının vazgeçilmez unsuru olması gereken ayrıcalıklı fonksiyon mudaraba sistemidir. Çünkü mudaraba sistemi, kar/ zarar ortaklığı sistemi ile İslami finans sisteminde faiz sisteminin yerine ikame edilen unsurdur. Bununla birlikte katılım bankalarının işlemlerinin büyük bir çoğunluğunu murabaha yani ticarete peşin alıp vadeli satma işlemi oluşturmaktadır. Murabaha fon kullandırma yönteminde kar payı taraflar tarafından önceden belirlendiği ve belirlenirken bankaların mevduat faizleri dikkate alındığı için, kar payları ile mevduat faizleri birbirine eşit ya da yakın olmaktadır.

Gudil (2007) yapmış olduğu çalışmada, ülkemizde faaliyette bulunan katılım bankalarının diğer bankalar ile karşılaştırmalarını incelemiştir. Çalışmada kâr payı getirilerinin faiz getirileri ve İMKB getirileri ile karşılaştırmaları, Treynor, Sharpe ve CAPM yöntemleriyle analiz edilmiş ve yatırımcıların yatırımları sonucu elde edecekleri getiriler kıyaslanarak yatırımcıların getiriler hakkında bilgi sahibi olmaları amaçlanmıştır. Yapılan analizler sonucu, faiz getirisinin kâr payı getirisinden fazla olduğu tespit edilmiştir.

Ceylan ve Korkmaz'a göre (2013), Katılım bankası, fonların plasmanında %90 oranında murabaha, yani peşin al vadeli sat fon kullandırma yöntemini, %5-%10 oranında mudaraba ve muşaraka, yani kar ve zarara katılma esasına göre fon kullandırma yöntemini kullanmaktadır.

Özgür'e göre (2007), Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankaları, topladıkları fonların büyük kısmını üretim desteği sağlama yani işletmelerin üretim faaliyetinde ya da ticarete kullandıkları hammadde, mamul ya da yarı mamul madde ihtiyaçlarını karşılamak üzere kullandırırlar. Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarının kullandırdıkları fonların %70-80'i üretim desteği, %5-10'u ise kar-zarar katılma (mudaraba) esasına göre yapılmaktadır. Üretim desteği esaslı çalışmalarda piyasada geçerli olan oranlardaki kar oranlarından daha yükseklerinin uygulanması mümkün değildir. Çünkü, toplam kredi hacmi içerisinde %95 paya sahip olan mevduat bankaları piyasa fiyatlarını oluşturmada daha etkilidirler. Bu nedenle, katılım bankalarının uyguladığı plasman enstrümanları banka kredileri ile ikame edilebilmektedir. Yani, müşteri katılım bankalarının verdiği oranı yüksek bularak mevduat bankalarından veya satıcılardan daha düşük maliyetle kredi kullanabilmektedir. Piyasada oluşan oranlardan daha yüksek kredi oranları oluşması halinde katılım bankalarındaki fonların atıl kalması söz konusu olmakta, tam ters bir durumda ise katılım bankalarının zarar etmesi durumu söz konusu olmaktadır. Bu durum göz önüne alındığında, katılım bankalarının elde ettiği ve dolayısıyla tasarruf sahiplerine dağıttığı kar paylarının neden bankalarca verilen faiz oranlarına yakın seyrettiği daha net olarak anlaşılmaktadır.

Bağcı'nın (2013) çalışmasında belirttiğine göre, katılım bankaları tarafından verilen temettülerle ticari bankaların vermiş oldukları faizler birbirinin aynısı olamaz ancak yakın seyredebilir. Türkiye'de faaliyette olan katılım bankaları %70 - %80 civarında üretim, %5 -%10 civarında kâr-zarar esasına göre fonlarını kullandırmaktadır. Üretim esaslı çalışmalarda piyasa fiyatlarını ticari bankalar belirler. Çünkü piyasadaki kredi hacimleri yaklaşık %95'tir. Yani birey, faizsiz bankanın verdiği kâr payı yerine daha düşük maliyetle ticari banka kredisi kullanabilme imkanına sahiptir. Bunun sonucu olarak katılım bankaları; fonlarının atıl kalmasını ve zarar etmeyi istemez. Bu sebeple katılım bankalarının dağıttığı kâr payı ile ticari bankaların vermiş oldukları faiz oranları birebir aynı olmasa da birbirine yakındır.

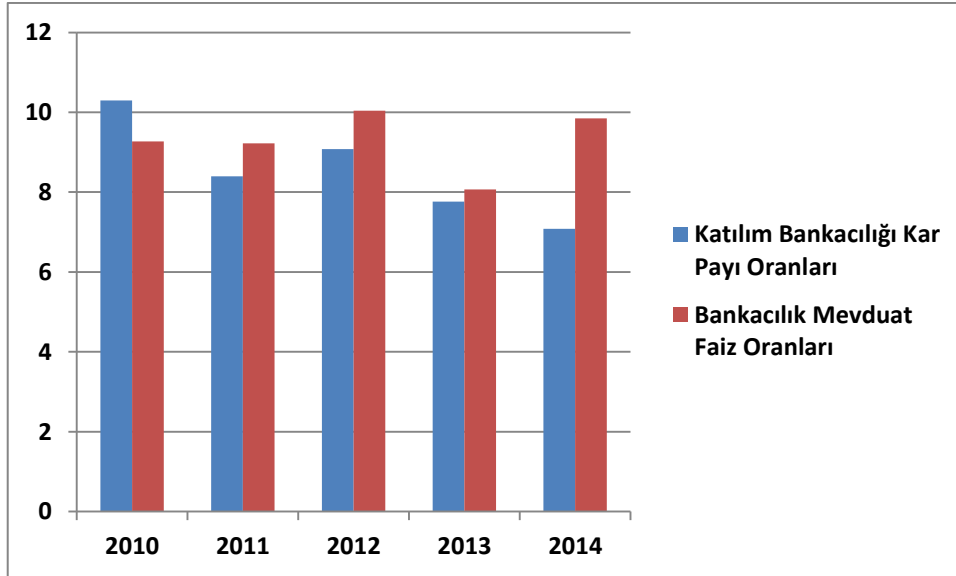
Litertaür taramasından da anlaşıldığı gibi, katılım bankaları fonlarını kullandırırken %70-%80 oranında murabaha yöntemini kullanmaktadır. Murabaha yönteminde, kar payları banka ve müşteri tarafından anlaşmaya dayalı olarak belirlendiğinden ve bu kar payı belirlenirken mevduat bankalarının kredi faizleri referans alındığından, katılım bankalarının kar payları ile bankaların faiz oranları birbirlerine yakın olmaktadır.

III. KATILIM BANKALARININ KAR PAYI ÖDEMELERİ İLE BANKALARIN FAİZ ÖDEMELERİNİN NEDEN BİRBİRLERİNE YAKIN OLDUĞUNUN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ANALİZ

Bu çalışmanın amacı, katılım bankalarının katılma hesaplarına verdiği kar payları ile mevduat bankalarının mevduata verdiği faiz oranlarının birbirlerine yakınlığının nedenlerinin araştırılmasıdır. Bu araştırmaya yönelik analiz iki aşamada gerçekleştirilmektedir. Bunlardan birincisi, katılım bankalarının kar payları ile mevduat bankalarının faiz oranlarının yıllar itibari ile grafik üzerinde karşılaştırılması, ikincisi ise, katılım bankalarının fon kullandırma yöntemlerinin tutar olarak aktif içerisindeki paylarının yıllar itibari ile grafik üzerinde karşılaştırılmasıdır. Araştırmanın verileri sektör bazında, katılım bankalarının ortalama kar payları ile mevduat bankalarının ortalama faiz oranlarından oluşmaktadır. Katılım bankalarının fon kullandırma faaliyetlerinin analizinde ise, fon kullandırma yöntemleri bazında yıllık kullanılan fon tutarlarının toplam aktif içindeki payları kullanılmaktadır. Her iki analizde de, 2010-2014 dönemine ait yıllık veriler, www.tcmb.gov.tr ve www.tkbb.gov.tr internet sitelerinden yararlanılarak elde edilmiştir.

Katılım bankalarının katılma hesaplarına verdiği ortalama yıllık kar payları ile mevduat bankalarının mevduata verdiği ortalama yıllık faiz oranlarının karşılaştırılması aşağıdaki Grafik-1'de görülmektedir.

Grafik-1: 2010-2014 Yıllarına Ait Mevduat Bankacılığı Faiz Oranları ve Katılım Bankacılığı Kar Payları

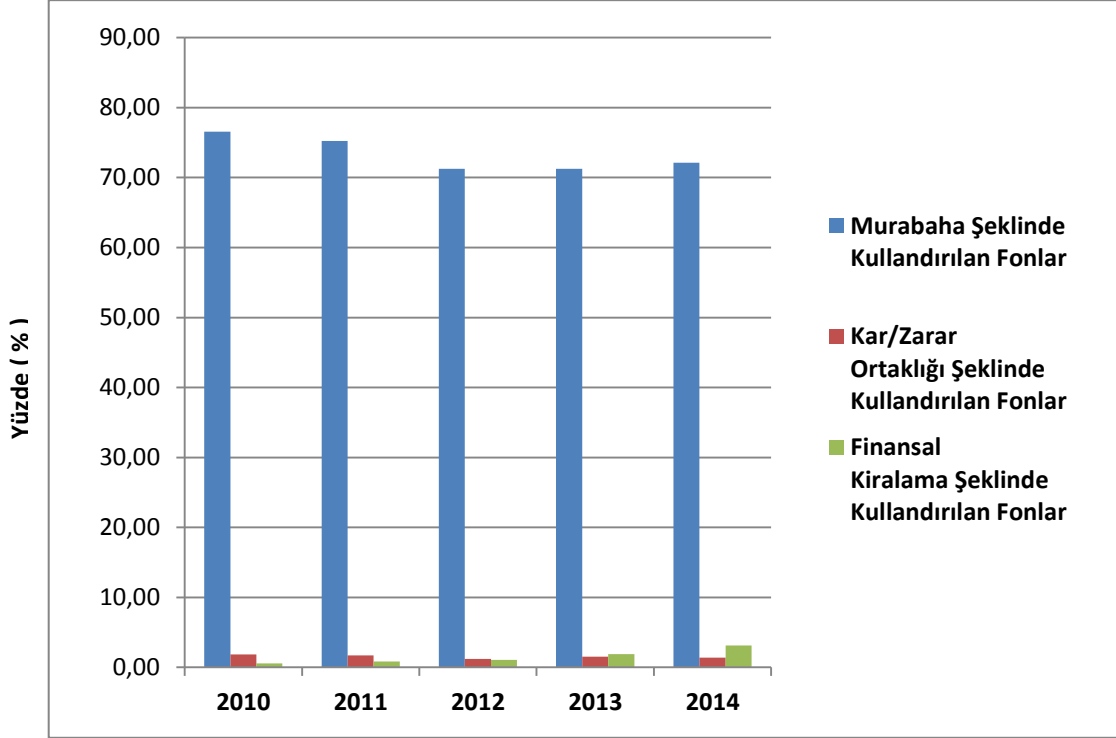

Kaynak: <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/6121b7aa-7946-4353-b0f2-9cbab7e289b2/Turk+Lirasi.html?MOD=AJPERES>, <http://www.tkbb.org.tr/banka-ve-sektor-bilgileri-kar-paylari> [10 Ağustos 2015]

Grafik-1'de, katılım bankalarının katılma hesabı kar payları ile mevduat bankalarının mevduat faiz oranlarının birbirlerine yakın olduğu görülmektedir. Aradaki farklılığın yaklaşık olarak %1 olduğu söylenebilir. Bu durum, analizin yapıldığı bütün yıllarda gerçekleşmekte ve dolayısı ile bir süreklilik söz konusu olmaktadır. Ayrıca, bu %1 farklılık mevduat faiz oranı lehine oluşmaktadır. Yani, 2010 yılı hariç, bütün yıllarda, katılım bankalarının ortalama katılma hesabı kar paylarının mevduat bankalarının ortalama mevduat faizlerinden daha düşük olduğu görülmektedir.

Katılım bankalarının katılma hesaplarına verdiği ortalama yıllık kar payları ile mevduat bankalarının mevduata verdiği ortalama yıllık faiz oranlarının birbirlerine yakın olmasının nedenlerinin araştırılmasına yönelik Grafik-2 aşağıda yer almaktadır.

Grafik-2: 2010-2014 Yıllarına Ait Katılım Bankacılığı Fon Kullandırma Faaliyetleri

Kaynak: <http://www.tkbb.org.tr/banka-ve-sektor-bilgileri-veri-seti> [10 Ağustos 2015].

Katılım bankalarının sektör bazında fon kullandırma yöntemlerinin tutar olarak toplam aktif içerisindeki payları Grafik-2’de yer almaktadır. Grafik-2’de görüldüğü gibi, murabaha şeklinde kullandırılan fonlar, toplam fonların %70-75’ine tekabül etmekte ve bu durum bütün yıllarda süreklilik arz etmektedir. Yani, katılım bankaları toplam fonlarının yaklaşık dörtte üçünü kar ve zarar temeline dayanmayan ve kar payı katılım bankası ve müşteri tarafından belirlenen peşin al vadeli sat (murabaha) yöntemine dayanmaktadır. Yine Grafik-2’de, kar/zarar ortaklığı şeklinde (mudarabe ve Muşarake) kullandırılan fonların toplam fonlar içerisindeki payının %2 civarında olduğu ve bu durumun bütün yıllar için geçerli olduğu görülmektedir. Benzer şekilde, finansal kiralama şeklinde kullandırılan fonların toplam fonlar içerisindeki payının da % 2 civarında olduğu ve bütün yıllar için geçerli olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, Türkiye’de katılım bankalarının katılma hesaplarına verdiği kar payları ile mevduat bankalarının mevduata verdiği faiz oranlarının birbirlerine eşit ya da yakın olmalarının nedenleri araştırılmaktadır. Veri olarak, katılım bankalarının sektör bazında ortalama yıllık katılma hesabı kar paylarının, mevduat bankalarının sektör bazında ortalama yıllık mevduat faizlerinin ve katılım bankalarının fon kullandırma yöntemlerinin toplam fon içerisindeki paylarının kullanıldığı bu çalışmada, 2010-2014 dönemini kapsayan yıllık analiz yapılmaktadır. İki aşamalı olarak yapılan analizde, önce katılım bankalarının kar payları ile mevduat bankalarının faiz oranları grafik üzerinde karşılaştırılmakta, ikinci aşama ise katılım bankalarının fon kullandırma yöntemlerinin toplam aktif içerisindeki payları grafik üzerinde incelenmektedir.

Analizin ilk aşamasında, 2010-2014 dönemini kapsayan bütün yıllarda, katılım bankalarının katılma hesabı kar paylarının mevduat bankalarının faiz oranlarına yakın olduğu ve 2010 yılı hariç diğer bütün yıllarda katılma hesabı kar paylarının mevduat faiz oranlarından düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar, katılma hesabı kar payı ile mevduat faiz oranı arasındaki farklılığın yaklaşık olarak %1 ve bütün yıllar için geçerli olduğunu göstermektedir. Kar payı ve faiz oranlarının birbirlerine sürekli yakın olmasının nedenleri analizin ikinci aşamasında açıklanmaya çalışılmaktadır.

Analizin ikinci aşamasında, katılım bankalarının sektör olarak peşin al-vadeli sat (murabaha) şeklinde kullandıkları fonlarının toplam aktif değerler ya da toplam fonlar içerisindeki payının, analizin yapıldığı 2010-2014 döneminin bütün yıllarında yaklaşık olarak %70-75 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna karşın, kar ve zarar ortaklığı şeklinde kullanılan fonların toplam fonlar içerisindeki payının %2 civarında olduğu görülmüştür. Benzer şekilde, finansal kiralama şeklinde kullanılan fonların payı da %2 civarındadır. Katılım bankalarının bu üç fon kaleminin dışında geriye kalan fonları da nakit ve nakit benzeri varlıklar olarak yer almaktadır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlardan birincisi, katılım bankaları %70-75 civarında murabaha yöntemi ile fon kullandığı ve bu kullanılan fonların kar payı mevduat faizine yakın olarak belirlendiği için, katılım bankalarının katılma hesabı kar payları ile mevduat bankalarının faizleri birbirlerine yakın olmaktadır.

İkincisi, Katılım bankaları, %2 civarında kar ve zarara dayalı fon kullandırdıklarından, katılma hesaplarının kar paylarının %2 civarında belirsiz olması söz konusu olmakta ve dolayısıyla katılma hesaplarının kar payları ile mevduat faizleri birbirlerine yakın olarak seyretmektedir.

Burada önemli bir nokta, katılım bankaları fon toplarken kar payının belirsiz olduğunu müşterilere bildirmekte, ancak toplanan fonların çoğunu, kar payı nispeten belli olan (mevduat faiz oranına eşit veya ona yakın) murabaha yöntemi ile kullandırmaktadırlar. Dolayısı ile, katılma hesabı kar payları önceden nispeten belli olmuştur. Toplanan fonların tamamen kar ve zarara dayalı (mudaraba ve müşarake) olarak kullandırılmış olması durumunda, katılma hesaplarının kar payı belirsizliği söz konusu olmuş olabilir.

KAYNAKÇA

- Aktepe, İ. E. (2010). *İslâm Hukûku Çerçevesinde Finansman Ve Bankacılık*. TKBB Kitapları İstanbul: Erkam Matbaası
- Aslan, H. (2012). *Alternatif Bir Yatırım Ve Finansman Aracı Olarak Sukuk: Yapısı, İşleyişi Ve Türkiye Piyasası İçin Öneriler*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bağcı, H. (2013). *Ticari Bankalar İle Katılım Bankalarının Kârlılık Performanslarının TopsisYöntemi İle Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Bulut, H. İ. & ER, B. (2012). *Katılım Finansmanı: Katılım Bankacılığı ve Girişim Sermayesi*. TKBB Kitapları, Yayın No:3, İstanbul.
- Ceylan, A. & KORKMAZ, T. (2013). *İşletmelerde Finansal Yönetim (13. Baskı)*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Gudil, O. (2007). *Türkiye’de Katılım Bankacılığı Ve Katılım Bankalarının Getirisi İle Alternatif Yatırım Araçları Getirilerinin Analizi (2004-2006)*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güngören, M. (2011). *Katılım Bankalarında Menkul Kıymet İhracının (Seküritizasyon) Yapısal Farklılık Gösteren Finansal Piyasalarda Uyum Modellemesi: Sukuk Örneği*. Doktora Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalaycı, İ. (2013). Katılım Bankacılığı: Mali Kesimde Nasıl Bir Seçenek?. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Yıl 13, Cilt 9, Sayı 19, sf. 51-74.
- Kaya, R. (2013). *Türk Bankacılık Sisteminde Katılım Bankalarının Tercih Nedenleri Ve Bir Araştırma*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık Ve Sigortacılık Enstitüsü.
- Kınalı, F. (2012). *Faizsiz Sistemde Bankacılık Anlayışı Ve Kredi İşlemleri*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özgür, E. (2007). *Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği Ve Mevduat Bankaları İle Rekabet Edebilirliği*. Doktora Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TKBB (2015). *Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015 – 2025*. Yıl 15, Yayın No: 5, İstanbul: Erkam Matbaası.
- Türkmenoğlu, R. E. (2007). *Katılım Bankacılığı Ve Türkiye’deki Finansal Yapı*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ustaoglu, D. (2014). *Türkiye’de Katılım Bankacılığı Sektördeki Yeri Ve Önemi*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- www.tcmb.gov.tr (Erişim Tarihi: 10.08.2015)
- www.tkbb.gov.tr (Erişim Tarihi: 10.08.2015)
- Yahşi, F. (2014). *Katılım Bankalarında Risk Odaklı İç Denetim Ve Bir Model Önerisi*. Doktora Tezi Marmara Üniversitesi Bankacılık Ve Sigortacılık Enstitüsü.

Yeşilyaprak, M. (2011). *Katılım Bankalarında Kredi Derecelendirmesi Ve Etkin Sübjektif Kraterlerin Anket Yöntemi İle Ölçümü*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık Ve Sigortacılık Enstitüsü.